

KİMLİK İNŞASI BAĞLAMINDA SOSYOLOJİK BİR DERİNLİK: TÜRKMEN KİMLİĞİ VE RUHNAMA

Adem Sağır*

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Mail: asagir@sakarya.edu.tr

tel: 02622956145

ÖZET

Hazırlanacak olan çalışma, 1990'lı yıllardan sora gerçekleşen küresel değişimler sonucu ortaya çıkan "kimlikler" problemine gönderme yaparak, Türkmenistan'ın sosyal kimlik analizini yapmaktadır. Türkmenistan'ın seçilmesindeki temel sebep, ekonomik ve siyasal bağlamda diğer Türk cumhuriyetlerine göre özgün ve benzeri olmayan bir yol seçmiş olmasıdır. Bir taraftan uluslararası siyasi ve ekonomik entegrasyonu geliştirmeye çalışırken diğer taraftan "ata yadigarı" olarak bilinen tarihi ve milli değerlerini de yeniden canlandırmaya ve hayata taşımaya çalışmaktadır. Eski Sovyetler Birliği'ne üye ülkelerden farklı olarak Türkmenistan'da etnik, teritoryal ve dini çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar veya mülteci akınlarının yaşanmadığı görülür. Türkmenbaşı'nın bağımsızlık sonrası izlediği toplumsal huzuru ve barışçı ilkeleri ön planda tutan politikaları aracılığıyla etnik çatışmaların veya toplumsal sorunların belirgin olmadığı görülür. Hazırlanacak olan çalışmanın kimlik ve toplum perspektifli olmasının temel nedeni, sosyalist ülkelerde problemlerin ana kaynağının kimlik politikaları bağlamında ortaya çıkmasıdır. Özellikle Sosyalist ideolojinin, tarih,dil ve din anlayışı kimlik konusunu, bu ülkelerde önemli kılmaktadır.

Anahtar Kavramlar : Kimlik, Kültür, Sosyal Kimlik, Etniklik, Milletleşme

---

* Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

ABSTRACT

Our study is analysing the social identity of Turkmenistan, by attributing to the “problem of identities”, occurred after those, mentioned, changes had become visible since 1990s. If we ask the question “Why Turkmenistan?”; the first reason is, the originality of their choice in the economic and politic areas: in one hand they are trying to develop political and economical integration; and in the other hand they are trying to enliven and realize again their souvenirs remained from their ancestors. Differing from the other members of the Soviet Union, in Turkmenistan, we don't see ethnic, territorial and religional conflicts; political instabilities or refugee influxes. Also we see that, the politics that Sparmurat Türkmenbaşı followed after the independence, which vere considering social peace and peaceful principles firstly, were preventing wars and social anomies. Just because of these, this subject we chose to study. The meaning of our focus on the topic of identities is that, “identity is the fundemantal cause of the problems of communist regimes”. Especially the socialist historical and religional view of Marxism, makes the phenomena of identity important in these countries.

Keywords : *Culture, Identity, Social Identity, Ethnicity, Nationalism*

Giriş Yerine: Bir İnşa Süreci Olarak Türkmen Kimliği ve Ruhnama

Yirminci yüzyıl tarihi bir ulus inşa tarihidir. Bu yüzyıl, imparatorlukların sona erışı ve siyasal katılımın nitelik ve nicelik gelişimiyle birlikte tam anlamıyla bir “uluslar çağı” olarak nitelenir olmuştur. Bu nedenle “milli kimlik” ve “milli devlet” kavramları, bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Yirminci yüzyılda Avrupa’da olduğu gibi, Türkmenistan’da da milli bir kimliğin inşası ön plana çıkmış ve bu kimliğin iki alt unsurun kullanılmasıyla paralel değerlendirilmiştir. Bunlardan biri “milli kültür”, diğeri ise “milli kimlik inşası”dır. Milli kültür, sosyal mirasa ve tarihi derinliğe gönderme yaparken, milli kimlik ise bu kültür üzerine inşa edilmesi düşünülen milli bir şahsiyet ve milli bir ruha gönderme yapmaktadır. Milli kimlik kavramının aynı zamanda milliyetçilik ve milletleşme kavramlarını da kapsadığı varsayılmakta, böylece inşa süreci geniş bir perspektiften analiz edilmektedir.

“Sosyo-psikolojik Açıdan Türkmen Kimliği ve Ruhnama” başlıklı çalışma, 1990’lı yıllardan sonra tartışılmaya başlanan “küreselleşme” ve ona bağımlı düşünülen “küresel köye dönüş”

sürecinden sonra gündeme gelen “*milli ve yerel kimlikler*” sorununa; genel olarak ise “*kimlik*” kavramına atıfta bulunmaktadır. Genel iddia, küreselleşmenin “*tarih*” başta olmak üzere “*dil, din ve kültürel farklılıkları*” kimlik bağlamında paradoks haline getirdiğini ortaya koymaktır. Bu nedenle “*Ruhnama*”de tespit edilmeye çalışacak unsurlar, aynı zamanda Türkmenistan bağlamında milli kimlikler ve ulus devlet inşa süreci tartışmaya açacaktır.

Türkmenistan, ekonomik ve sosyal politikalarında bağımsızlığını kazanan diğer devletlere göre daha özgün bir yol seçmiştir. Buna göre Türkmenistan, devlet politikası olarak bir taraftan uluslararası siyasi ve ekonomik entegrasyonu geliştirmeye çalışırken diğer taraftan da “ata yadigarı” olarak bilinen tarihi ve milli değerlerini yeniden canlandırmaya ve bugüne taşımaya çalışmaktadır. Bu süreçte özellikle tarihi geçmiş nedeniyle Türkmenistan’ın Türkiye ile ilişkileri dikkat çekmektedir. “Tek millet, iki devlet” anlayışıyla devlet politikası haline gelen iki ülke arasındaki ilişkiler, bağımsızlık sürecinde Türkmen kimliği üzerinde yönlendirici rol oynamıştır. Kuşkusuz bu yaklaşımın arkasında tarihi bir niteliğe sahip sosyolojik derinliğe dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bu bağlamdan hareketle “Türkmenlik” vurgusu tarihi kökleri itibarıyla Orta Asya’ya götürülür ve Türk’ün siyasi, sosyal ve ekonomik tarihiyle paralel anlatılır. Sonrasında ortaya koyulan tek millet vurgusu, milli kültür ve milliyetçilik kavramlarının merkezine yerleştirilir. Bu nedenle *Ruhnama*’nin de üzerine kurulduğu bu temel yaklaşımın anlaşılması gerekmektedir. Çünkü *Ruhnama* bahsi geçen inşa sürecini, tek bir “Türk” milleti kimliği ve değerleri üzerine kurmuştur. Türkmenistan’da devlet politikası haline getirilen ve *Ruhnama*’de de açıkça görülen bu hareketin arkasında yatan temel gerçek; sosyalist ülkelerde ortaya çıkan sorunların temel kaynağının devlet politikası olarak uygulanan “*tek tip şahsiyet, tek tip kimlik*” siyasetinin varlığıdır.

Sosyalist ideolojinin tarih, din, dil ve kültür algılaması milli kimlik konusunu, sosyalist çatı altında yaşamış ve bağımsızlığını kazanmış ülkeler için önemli kılmaktadır. Çünkü Türkmenistan dahil olmak üzere Sovyetlerin egemenliğinden çıkan ulusların temel sorunu, milli kültürlerine olan inancının “*milli kimlik*” kavramıyla sentezlenerek ön plana çıkartılması ihtiyacıdır. *Ruhnama*, Türkmen toplumunda bu ihtiyacın giderilmesine yönelik hazırlanmıştır. Türkmen kimliği üzerinde yarattığı etki nedeniyle sosyolojik açıdan incelenmesi gereken önemli bir kaynaktır. Türkmenlerin, Rusya’nın genel politikaları nedeniyle milli kültürlerine olan yabancılığı, milli kimlik kavramı üzerinde yoğunlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Türkmenlerin tarih hafızalarının bastırılması ve Rusya’nın Sovyetleştirme gibi asimilasyon politikaları, milli kimlik probleminin derinleşmesine neden olmuştur. Bütün bunlar dikkatle incelendiğinde “*Ruhnama*”nin Türkmen kimliğini ve ulus devletini yeniden inşa etmek üzere hazırlanmış sosyolojik bir kaynak olduğu anlaşılacaktır. Çünkü “*Ruhnama*” Türkmenlerin sosyal ve kültürel değerleri içermektedir. Ayrıca “*Ruhnama*” bir ulusun inşa edilmesi ve

siyasi ve kültürel yapısını devam ettirebilmesi için hangi kaynaklara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Ruhnama’de Türkmen tarihinin “Türk” tarihi ile ortak tutulup, milli kimliğin bu tarih üzerine şekillendirildiği görülmektedir.

Sosyo-Psikolojik Açıdan Türkmen Kimliği ve Ruhnama

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyetler Birliğini’nin dağılması ve onun yayılmacı ideolojisi kabul edilen komünizmin ortadan kalkması, Orta Asya’da yeni oluşumların ortaya çıkmasına ortam hazırlamış ve bu süreçte kimlikler konusu gündeme getirmiştir. Diğer Türk cumhuriyetlerinde olduğu gibi Türkmenistan’da da kültürel ve milli kimlik sorunu ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkmenistan, Sovyet Rusya’nın dağılmasından sonra önce siyasi bir birlik sağlamaya çalışmış, sonrasında ise milli kimlik inşa sürecine başlamıştır. Bahsi geçen bu milli devlet ve milli kimliğin inşa sürecinde ise Türkmenbaşı, siyasi bir lider olarak önemli bir noktada durmaktadır. Türkmenbaşı, siyasi ve ekonomik yapılanmayla Türkmenistan’ın siyasi örgütlenmesini sağladıktan sonra, kültürel ve sosyal unsurları önem vermeye başlamıştır. Türkmenbaşı’nın temel hareket noktası ise, milli bir devleti sadece siyasi bir örgüt olarak devam ettirmekten ziyade, milli kavramının içeriğini doldurmak ve bu bağlamda tarihi süreçte oluşmuş Türkmen kimliğine vurgu yapmaktır. Ruhnama’yi bu amaç üzerine şekillendirmiştir. Türkmenbaşı, zengin bir etno-tarih damarı keşfedip bunu Türkmen milletinin kullanıma sunmuş ve Ruhnama’yi hazırlayarak da bunu sürekli canlı tutmayı amaçlamıştır.

Ruhnama’de Sovyet baskısından kurtulmuş ve bağımsızlığını yeni kazanmış bir milletin milli birlik ve beraberliğini sağlamlaştırmak için gerekli unsurlar sıralanmış ve pekiştirilmiştir. Bu amaçla, tarihle milleti bağlamanın sorumluluğunu üstlenen Türkmenbaşı, tarihi ve edebi yönü ağır basan Ruhnama’yi hazırlamıştır. Türkmenbaşı’nın pek çok dile çevrilen kitabı, daha önce hazırlanmış benzer çalışmalardan farklı olmakla birlikte tarih ile milleti birleştirmenin önemine değinen önemli bir kaynaktır. Türkmenbaşı, Ruhnama’de tarihi kaynakları kullanan ve milli bilinci canlandırmayı amaçlayan bir tarihçi ve milletini bağlı bir lider portresi çizmektedir. Bu bağlamda Ruhnama’yi, bugünden bakışla geçmişi okuma çabasının bir görüntüsü olarak kabul etmek gerekir.

Ruhnama, Türkmen toplumunun parçalanmış kimliğini tek bir kimlik altında toplamak için hazırlanmıştır. Genel olarak bakıldığında kitapta, Türkmen ulusuna, Türkmen ortak kimliğine ve bu kimliğin geçmişe uzantısı olan Türkmen tarihine yapılan göndermeler toplumsal birlik ve beraberliğin önemine işaret etmektedir. Bu nokta dikkate alındığında tek bir kimlik altında toplama fonksiyonu, aynı zamanda parçalanmış bir toplumu bir araya getirme çabasının da aracı olmaktadır. Ruhnama milletin eline tek ve bütün bir tarihi yolu, tek ve bütün bir hayat yolu ve tek ve bütün bir ruh heyecanını vermek için hazırlanmıştır. Böylece görülür ki;

Ruhnama'nın Türkmen milli kimliğinin inşa sürecinde gönderme yaptığı temel tez; birlik ve bütünlük felsefesini kurmaya olan inançtır. Çünkü *“birlik ve bütünlüğün olmadığı yerde millet de yoktur ya da olsa da ömrü”*nün uzun olmadığı görülmektedir(Ruhnama, 2001:23).

Türkmenbaşı'nın birlik ve bütünlüğe yaptığı vurgu, kuşkusuz Sovyetlerin uygulamış oldukları politikalara paralel gitmektedir. Örneğin Ruhnama'de bu durum, *“Türkmen'in devleti parçalandı, boylar birbirleriyle savaştı, millet olarak aslını yitirdi, dinini aşağı yukarı terk etti, dilini basitleştirdi(...)töresini neredeyse yitirecek hale geldi”* (Ruhnama, 2001:15) şeklinde vurgulanmaktadır. Ruhnama'de kullanılan metoda bakıldığında ise Türkmenbaşı'nın birlik ve bütünlük için kullandığı en önemli araç; geçmişle bugün arasındaki tarihi birleştirmektir. Türkmenbaşı'na göre yapılması gereken; *“...tarihimizin başında kaderi gülen,dünyaya sesini duyuran, ancak son yedi sekiz asır içerisinde küçülüp kalan halkımızın, sayı bakımından az olsa da küçük halk olmadığını...,aslında çok büyük bir halk olduğunu,zihninde, ruhunda, kanında, kısacası tüm varlığında ecdadımızın miras kalan büyüklüğünün yatmakta olduğunu ıspat etmek...”*(Ruhnama, 2001:61).

Ruhnama'nın bahsi geçen bütünlüğün sağlanmasında kullanılan diğer bir araç ise, yine tarihi sürece bağımlı olarak, Türkmen kimliğinin özelliklerini ortaya koymaya çalışması ve bu değerlerin oluşum sürecini tasvir etmesidir. Buna göre ; *“Türkmenler, binlerce yıllık tarihi süreç içerisinde Türkmen adlı yüce milleti oluşturmuşlardır(...) Türkmenleri bir ocak, bir sofranın başına toplayarak, bir vucut haline getirerek, süratle geleceğe doğru götüren nedir? Biz sadece bir dilin, bir dinin çevresinde toplanarak mı aynı yerde kemale geldik? Bizi millet yapan başka hangi unsurlar var?”* (Ruhnama, 2001:56). Bahsi geçen bu noktalar dikkate alındığında Ruhnama'nın milli kimlik konusundaki tezinin, *“bir milleti yeniden dünya ulusları arasına sokmak için temel araçları belirlemek”* olduğu görülür. Türkmenbaşı, Ruhnama'sinde bu sürece şu şekilde vurgu yapmaktadır: *“Şu anda sadece devlet kurmak değil, millet yaratmak da gerekmektedir. Çünkü milletin, çok daha uzaklara giden manevi yollara ve kriterlere ihtiyacı vardır. Dönem ne kadar karışık olursa o kadar uzağa bakmalıyız ve o kadar uzaktan görmeliyiz. Bu tür bakışlar ise, ancak temelli manevi işler, tarihi ve moral felsefelerle sağlanabilir”* (Ruhnama, 2001:57).

Türkmenbaşı amacını ifade ederken ise; *“Sovyet egemenliği döneminde manevi dünyası boşaltılmış, ecdadıyla ilişkisi kesilerek aslı unutturulan Türkmenler, artık şahsiyetini milli değerleriyle süslemelidir. Ferdin gönlündeki temel duygu; milli gurur duygusu, ferdin bilincindeki temel düşünce; dünyayı Türkmençe görme düşüncesi, ferdin ahlakındaki temel değer; Türkmen ahlakı, ferdin haysiyeti; milli haysiyet, ferdin manevi inançları arasındaki esas inanç; Türkmen Halkı'nın inançları olması gerekir. Kısacası, ferdin ruh portresini milli*

değerler şekillendirmelidir“(Ruhnama, 2001:202-203) ifadesi kullanmakta ve Ruhnama'nın tam da bu amaca hizmet ettiğine vurgu yapmaktadır.

Bir İnşa Süreci Olarak Ruhnama'de Tarih, Dil, Din ve Kültür Birliği

Ruhnama; Türkmen kimliği için önemli bir kaynaktır. Kitabın arka planında Türkmenlerin kimlikleri ile ilgili yaşadıkları sosyal sürece vurgu yapılmakta ve bu süreç farklı yönleriyle tasvir edilmektedir. Marksist Rusya'nın egemenliği altında kalmış olan Türkmenler, 1990 yılına kadar devlet politikası haline getirilmiş asimilasyon siyaseti ile yaşamışlardır. Özellikle Rusya'nın egemenliği altındaki milletleri Slavlaştırma politikası,¹ bu milletlerin tarihi bilinçlerinde ve sosyal kimliklerinde bir bilinç kaybının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde kimlik, bir milletin tarihe mal olması ve değerlerini geleceğe devredebilmesi için önemli bir kültürel gerçeklik olarak karşımıza çıkar. Buna göre milleti ayakta tutmanın temel argümanı, tarihi süreciyle bir kimlik tanımlamasının yapılmasıdır. Bu tanımlama kimine göre tarihi hafızanın güncellenmesi iken, kimilerine göre ise bir kimlik inşa sürecidir.

Bu süreçte belirleyici hareket noktası, kültürel ya da sosyal kimliğin doğru tanımlanması ve pratikteki değerinin sorgulanabilmesidir. Bahsi geçtiği üzere bunun en etkin yolu kuşkusuz bir araç olarak tarihi kullanmaktır. Çünkü geçmişi ele almak ve değerlendirmek, milletin tarihi bir varlık olarak yaşaması için bağlayıcı bir özelliktir. Ruhnama'de Türkmenbaşı'nın yaptığı en önemli vurgu bu noktaya aittir. Türkmenbaşı'na göre; “...geçmiş, geleceğin meydana gelme imkanıdır” (Ruhnama, 2001:65) ya da “*milletin kendisine, gücüne, geleceğine güven ve kıvanç duyması için ona geçmişinin yüceliği gösterilmelidir*” (Ruhnama, 2001:398). Böylece Ruhnama vasıtasıyla geçmişin, bugünün ve geleceğin ardışık bir sıralamaya sabit tutulduğu görülür. Tarihten ders alınması ve değerlendirilmesi, “Ruhnama” de açıkça fark edilir. Ayrıca tarihin, nesilleri-nesillere bağlayan akışı içinde fertle cemiyetin kendi aralarındaki etkileşiminin ve sosyal kimliğin oluşumun kanunu, Ruhnama'de şu şekilde tasvir edilir: “*Tarihin bir devrinde cemiyette toplanan kuvvet daha sonraki devirlerden birinde milletin kemale getirdiği fertte tabii bir surette ortaya çıkmalıdır*”(Ruhnama,2001:19).

Genel olarak değerlendirildiğinde, sadece Türkmen toplumu bağlamında değil, bir milletin bugüne bağlantısı, geçmişini sorgulamasına bağlıdır. Bu noktada anlatılmak istenen ana düşünce; “*geleceğin gerçeklik seviyesinin, bir milletin zihninin ve iradesinin gerçeklik seviyesini*” (Ruhnama, 2001:66) ifade etmesidir. Bir milletin zihninin gerçeklik seviyesi aynı zamanda değerlerinin ve kültürünün bir ifadesidir. İradesinin gerçeklik seviyesi ise millet olarak kültürel varlığının ve sosyal kimliğin ispat edilmesi ve yaşam pratiklerinin temel

¹ Özellikle Rusça'yı resmi dil olarak dayatması, Rusları bu topraklara göç ettirmesi ve tek bir Rus tarihi dayatması bu politikaların etkin olanlarıdır.

tanımlama araçları haline gelişini ifade eder. Bu noktada kimliğin iki temeli olduğu görülür. Bunlardan biri kimliğin mana yada metafizik temelleridir. Bu kültür, bilgi algılamaları ve zihni tutumlara denk düşer. Diğeri ise kimliğin maddi temelleridir ki; bu kültürel araçlara ve yaşam pratiklerine denk düşer. Kimlik inşa sürecinde ise ikisi ardışık olarak karşımıza çıkar ve bir topluluğu tanımlayan ortaklıkları ifade eder.

Ruhnama'de tarih olgusuna yapılan vurguyu dil ve dilsel gelişim sürecine yapılan vurgu takip eder. Bu bağlamda Ruhnama'de dil olgusu ile ilgili olarak “*milli bir dil*” kavramına rastlanır. Milli dil kavramı, Ruhnama'de Türkmen kimliğinin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkar. Buna göre devletin asli görevlerinden birisi de milli dili devletin bütün sınırları içerisinde yaygınlaştırmaktır. Böyle bir durumun gerçekleşmemesi ise, milliliğin yada milli kimlik özelliklerinin devletin ve toplumun anlamına ve sıfatlarına işlemeyeceği görülür (Ruhnama, 2001:399). Kitabın bir başka bölümde ise Türkmen dilinin söz, anlam ve ifade zenginliği olan gelişmiş bir dil olarak ifade edildiği görülmektedir (Ruhnama, 2001:254). Ruhnama'de, dil şuuru ile ilgili kabul edilen bir başka durum ise, Türkmen diliyle ilgili olarak, Türkmen milletine özgü niteliğidir. Türkmen buna göre dilinin berraklığını korumalıdır. Çünkü kabul edildiği üzere dilin saf ve sağlıklı olması fikrin duru ve sağduyulu olduğunun belirtisidir (Ruhnama, 2001:176).

Dil ve tarih vurgusundan sonra din unsuru karşımıza çıkmaktadır. Kitabın din bağlamında kullandığı temel argüman, bir milletin kavramsal olarak iki özü olan bir bütün olarak kabul edilmesi gerçeğidir. Ruhnama'ye göre bunların; “biri maddi özü diğeri ise manevi özüdür”. Milletin manevi özü ise öncelikle o milletin milli, manevi değerlerinden ibarettir(Ruhnama, 2004:18). Bu bağlamdan hareketle Ruhnama'de kullanılan Türkmen kimliği, Müslüman Türkmen imajıyla tanımlanır. İslam dini, Türkmenlerin bütün sosyal hayat şartlarına ve değerlerine sinmiştir. İslam dininin kültür üzerindeki belirleyiciliği çekildiği zaman Türkmen kimliği anlamını ve değerini kaybeder. Ruhnama'de, din ile ilgili bahislerde İslam dininin ve inançlarının Türkmen kimliğinin oluşmasında oynadığı rol ortaya koyulmaktadır. “*İslam dini, Türkmen milletinin ruhuna sinmiştir*” (Ruhnama, 2001:107). Ya da “*Türkmen halkı İslam dinine bütün kalbiyle yüreğiyle inanmış, onu geçmişten gelen inançlarıyla, örf ve adetleriyle birlikte ruhuna sindirmiştir*” (Ruhnama, 2004:380).

Kimlik inşası bağlamında tarih, dil ve din unsurunu kültür takip etmektedir. Ruhnama'de kültür kavramı ise bahsi geçen üç unsurun ortak noktası olarak ve Türkmen toplumunun tarihi geçmişinden yola çıkarak işlenmiştir. Kültür, tarihi bağlarıyla değerlendirilerek “milli” karaktere sokulmaktadır. Bu noktadan itibaren Türkmen kimliği, dil, din ve diğer unsurlarla birlikte ele alınarak ifade edilmektedir. Sosyal yapıdaki olgular ve unsurlar tarihi kökleriyle ele alındığında “milli” kavramından bahsetmek gerektiği görülür. Çünkü “milliyet” ya da

“milli” kavramları, bir milleti bugünden alarak tarihi geçmişe geri götürür ve aynı milleti tarih süreci boyunca geçirdiği sosyal değişimlerle ele alır. Ruhnama’de millilik kavramı, Türkmen toplumunu bu çerçevede ele alır ve Türkmen kimliğini tarihi seyir içerisinde değerlendirir.

Türkmen’in geleceği için Ruhnama’de çizilen perspektif; *“Bizim bir taraftan atalarımızın yürüdüğü yollardan gitmemiz lazım. Diğer taraftan da kendi devrimizin öne çıkardığı zaruriyetlere göre yeni düşünceler, yeni saptamaları ve de yeni değerleri işleyip bir sistem haline getirebilmemiz gerekir”* (Ruhnama,2004:18) şeklinde ifade edilmektedir. Bu nokta, bir taraftan milli kültürü ön plana çıkartmanın önemini vurgularken, diğer taraftan ise milli kültür unsurlarıyla bugünü sorgulamanın milletin hayatı için değerini sorgulamaktadır.

Sonuç

Friedman, “yaşadığımız dünyanın kimlik savaşları ve kimlik siyasetiyle lanetlenmiş olduğunu” söylerken hiç de haksız sayılmazdı. Yirminci yüzyıl, kimlik tartışmalarıyla geçti ve yeni yüzyıla da aynı tartışmalarla girdik. Yeni bir yüzyılda yeni bir başlangıç bekleyen dünya, geçiş dönemine girmenin sancılarını yaşarken daha önce olduğu gibi kimlik tartışmaları bu sürecin ve yeni yüzyılın merkezi kavramı olmuştur.

Kimlik tartışmaları genel olarak, milli kimlikler, yerel kimlikler ve kültürel kimlikler üzerinde yükselmektedir. Bu tartışmalar gelinen noktada bireyleri, yerel kültürleri ile küresel kültür arasında sıkıştırmıştır. Geleneksel/yerel yaşamlarında, güvenin ve yüzyüze ilişkilerin hakimiyeti altında olan birey, bahsi geçen geçiş sürecinde güvensizliğin ve korkunun ortasında kalmıştır. Sosyal dayanışma, yerini bireylerin dağıldığı bir ana bırakırken, devletler de kültürel ve siyasi politikalarında kimlikler yer vermeye başlamışlardır. Sosyal kimliğin parçalanmışlığı, milli/yerel kimliklere olan uzaklık ve kültürel yabancılaşma, bireyleri küresel kargaşaya bırakmıştır. Bu derece bir tablonun ortaya çıkışı, ister istemez geçiş sürecinin nerede tikanıp kaldığı sorusunu akla getirmekte ve bu soru kimlik tartışmalarının önünü açmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ise milli kimlik kavramı, sosyal ve kültürel kimliklere göre daha yoğun tartışılmaktadır. Millet/ulus ve milli devletin temel hareket noktası olarak kabul edilen bu kavramsal bütün, küresel olanı reddettiğinden de, sürekli tartışma konusu olmuştur. Yirminci yüzyıl, Hobsbawm başta olmak üzere Gellner, Anderson ve diğer teorisyenlere göre millet/ulus inşa sürecinin tarihi olarak görülmektedir. Kimine göre “hayali bir cemaat”, kimine göre ise “icat edilmiş en büyük gelenek olan” ulus/millet kavramı, milli kimlik konusunu da tartışmanın içerisine çekmektedir.

Millet ve milli kimlik inşa süreci olarak ele alınan Türkmen Kimliği ve Ruhnama ile ilgili bu çalışma yalnızca bir prototip değil, aynı zamanda küreselleşme sürecinde ortaya çıkan

sorunların anlaşılması için öncüllerin tespit edilmesinde önemli bir başlangıç olmuştur. Ruhnama'nın, *“ideolojik kırılmalardan sonra Sovyetlerin hakimiyetinden çıkmış Türkmen toplumunun kimliğini yeniden oluşturmak ve bu milli kimlik üzerine Türkmen halkını millî bir devlet haline getirmeyi”* amaçladığı göz önüne alındığında niçin bu başlangıca oturacağı anlaşılacaktır.

Ruhnama, tarihi seyirden elde edinilen tecrübelerin, millete ve milli kimliğe mal edilmesi, tarihten bugüne taşınan kültürel değerlerin Türkmen toplumuna emanet edildiği bir kaynaktır. Türkmen milletinin dününü bugününe bağlayan, bugünü de yarına bağlayacak olan Ruhnama, Türkmenlerin millî kültür ve tarihini milli bir kimliğin temel değeri yaparak, gelecek kuşaklar için bir kaynaktır.

Ruhnama'nın ilk cildinde; Türkmen, Türkmen'in yolu, Türkmen Milleti, Türkmen'in devleti ve Türkmen'in Manevi Dünyası olarak beş ana başlık yer almaktadır. İkinci cilt ise Türkmenlerin manevi dünyası ve kültürel mirası üzerinde yoğunlaşmıştır. Ruhnama'de Türkmenlerin günümüze kadar kurduğu bütün devletler hakkında geniş bilgi verilen ve bu konuda kaynak kitap eserde geçmişten günümüze kadar olan süreçte dünyanın dört bir yanında kurulmuş olan Türkmen devletlerinin adları ve kuruluşları hakkında geniş bilgi yer almaktadır. Ayrıca Türkmen kimliği tarihsel süreçte “Türk” kimliği ve Türklerin geçirmiş olduğu sosyal değişmelerle birlikte ele alınır. Ancak Ruhnama'de genel bir Türk tarihinden çok Türkmenlerin Türk tarihindeki sosyal seyirleri ele alınmıştır. Bu noktada bahsi geçen duruma eleştiri getirmek mümkündür. Ancak genel bir Türk tarihinden bahsedilmesine rağmen Ruhnama, bu tarihin Türkmenlere ait bölümüne yoğunlaşmıştır. Bu sürecin Türk dünyasında belli bir ayrılığa sebebiyet vereceği iddia edilebilir. Çünkü Türkmenistan, Türkmen kimliği, tarihi, dili, kültürü üzerinde yoğunlaşarak, ortak Türk dünyası anlayışından uzaklaşabilmekte ve bütünüyle Türkmen anlayışına oturtulmuş bir devlete doğru dönüşebilme riskini taşımaktadır.

Ruhnama, Türkmenistan'ın sosyal yaşamında önemli bir yere sahiptir. Türkmenistan'da Ruhnama'nın yeri ile ilgili şu bilgileri vermek mümkündür. Örneğin, Türkmenistan Devlet Üniversitesi'nde Ruhnama Fakültesi açılmıştır. Orta öğretimde bütün derslerin ilk on beş dakikasında Ruhnama okutulması eğitim programına koyulmuştur. Ayrıca kitapla ilgili doktora tezleri yapılmaktadır. Ruhnama'yi iyi bilmek kariyerde ilerlemek için önemli bir ölçüttür. Her cumartesi günü "Ruhnama Saati" programını yapılarak çalışanlara Ruhnama'nın okunması da zorunludur. Ayrıca cumartesi günü manevi gün "Ruhgün" kabul edilmektedir. O gün her Türkmen Ruhnama okumalı ve maneviyatını geliştirmelidir.

Yurttaşlık eğitimi olarak kabul edebilecek bu programlar, Türkmen sosyal hayatı için önemli bir amaca hizmet etmektedir. Türkmenlerin eğitim ve kültürel sistemlerindeki birkaç noktayı

göz önünde bulundurunca, devlet politikası olarak Ruhnama'nın ön plana çıkartılması daha iyi anlaşılmaktadır. Bu noktalardan ilki, Ruhnama'nın hedef aldığı toplumun boşaltılmış bir zihne sahip oluşudur. Aynı zamanda Sovyet ideolojisinin etkisiyle de Türkmen toplumunun maneviyatı çökmüş ve kültürüne yabancılaştırılmış bir toplum vardır. Ruhnama, bu sosyal gerçeğe ithafen yazılmış ve sosyal bir çöküşü tersine döndürme endişesini bünyesinde taşımaktadır. Bu nedenle Ruhnama'nın arkasında ve bu bağlamda Ruhnama'yi topluma yerleştirmek için koyulan kurallarda art niyetin aranmaması gerekir. Ruhnama'ye bu noktadan yapılacak eleştiriler yetersiz kalacaktır.

Eleştirilerin yetersiz kalacağı noktalardan bir diğeri ise, Ruhnama'nın yazarının aynı zamanda siyasi kimliğine de gönderme yapan “diktatör” iddiasıdır. Bu iddianın değeri, bir toplumun sosyal yapısını ve yakın tarihini dikkate almaksızın dile getirildiğinden pratikte tutarsız kalmaktadır. Çünkü ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmesini henüz tamamlamamış, boy ve kabile yapısının hakim olduğu toplumsal bir yapıda demokrasinin uygulaması yada gelişimi kolay olmaz. Aksine demokrasi uygulaması, bu toplumlarda bir takım iç çatışmaya ve siyasi kargaşaya zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla bu devletlerin siyasi yapıları tartışılırken, tartışmanın zeminine, sosyolojik bir bakışı da yerleştirmek daha doğru gözükmektedir. Ayrıca, sosyal ve siyasi yapıları dikkate alındığında, genel olarak Türk cumhuriyetlerindeki siyasi yapı ile toplumsal yapının arasında bir paralellik ve uygunluğun olduğu fark edilir. Bu bağlamda görülür ki; bu ülkelerde demokrasi, toplumsal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak ilerleme kaydedecektir. Toplumsal ve ekonomik zemini yetersiz demokrasi uygulamaları, bu ülkeleri doğrudan ve dolaylı dış müdahalelere açık hale getirebilmektedir. Bu nedenle karizmatik bir lider, siyasi örgütlenme ve gelişme açısından önemli bir köşetaşı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkmenbaşı bu bağlamda değerlendirildiğinde, Weberyen tarzda bir “karizmatik lider” olduğu kabul edilebilir. Karizmatik lider tipi, genellikle sosyal hayatın bunalım anlarında ve sosyal bir çöküşün yaşandığı dönemlerde ortaya çıkar. Bu dönemlerde ortaya çıkan lider, şahsi nitelikleriyle toplumsal tabakaları ve sınıfları arakasından sürükler. Bireylerde birikmiş olan tepkiler, karizmatik liderde pratiğe yansır ve karizmatik lider çöküşten/bunalımdan çıkışın adı olur. Bu tür lider tiplerini, sosyal şartlar ortaya çıkarır. Karizmatik lider ortaya çıktığında, genelde milli birlik ve bütünlüğü bunalım anlarında kültürel, ekonomik, hukuki ve sosyal olarak devam ettirmeyi amaçlar. Türkmenbaşı, daha ziyade karizmatik lider tipine uygun düşmektedir.

Ruhnama'yi değerlendirirken, yoktan bir millet “icat etme” gibi bir amacının olmadığı görülür. Ruhnama tarihsel bir kavmin/etnik topluluğun ulus-millet olma sürecini işleterek yeniden bilinçlendirme çabasının ürünüdür. Tarihsel köklere sürekli vurgu yapması ve milli

kimlik kavramını tarihle sentezleyerek oluşturan bir anlayış üzerine kurulmuştur. Ayrıca Türkmenbaşı diğer Türk dünyasından özellikle Türkiye’den tarihi bağlamda aynılık iddiasıyla ortaya çıkmış, güçlü bir devlet olma idealini taşımaktadır.

Sonuç olarak Ruhnama’de Türkmen kimliği ortak bir Türk kimliği üzerinde şekillenirken, Ruhnama bu kimliğin şekillenmesinde itici güç olmuştur. Türkmenbaşı’nın şair kişiliğinin Ruhnama’nın üslup bakımından kolay anlaşılır ve akıcı olmasını sağlamıştır. genel olarak değerlendirildiğinde Ruhnama’nın, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi içeriği dahil olmak üzere her yönüyle sosyolojik bir bakışın ilgi alanına girdiği görülmektedir. Ayrıca, Türkmen kimliğini ele alması, dünyanın yeniden değişmeye başladığı küreselleşme sürecinde “Türk” kimliğinin yeniden ele alınması açısından da önem taşımaktadır.

Kaynakça

- ASMAN, Jan(2001), *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev:Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri(1995), *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri(1999), *Kolektif Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- GELLNER, Ernest(1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev: Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GOLDEN, Peter B.(2000), *“Orta Asya’da İslamiyet’in İlk Dönemleri ve Karahanlılar”*, Erken İç Asya Tarihi, çev.H. Berktay, İstanbul.
- HAYES, Carlton J. H.(1995), *Milliyetçilik: Bir Din*, çev: Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul.
- HOBBSAWM, Eric J.(1993), *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, (çev:Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali(2003), *“Kimlikler Okyanusu”*, Doğu-Batı, Yıl:6, Sayı:23, ss.155-159.
- NECCEF, Ekber N. ve BERDİYEV, Ahmet Anna(2003), *Hazar Ötesi Türkmenleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- SCHNAPPER, Dominique(1995), *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair*, çev: Özlem Okur, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- SMİTH, Anthony D.(1994), *Milli Kimlik*, çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.

- SMITH, Anthony D.(1996), “*Nationalism and The Historians*”, ed. Gopal Balakrishnan, Mapping Nation, Verso: London and New York, ss.175-197.
- TÜRKDOĞAN, Orhan(1995), *Niçin Milletleşme-Milli Kimliğin Yükselişi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- TÜRKMENBAŞI, Saparmurat(2001), *Ruhnama I. Cilt*, Mask Matbaacılık, İstanbul.
- TÜRKMENBAŞI, Saparmurat(2004), *Ruhnama- Türkmen’in Manevi Zenginliği-II. Cilt*, Mask Matbaacılık, İstanbul.